

Lapiomies Tekijän haudalla

HEMÁNUS, Pertti. Lehtijutun opissa. Reportaasin tekijä tekstinsä subjektina. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja A-sarja A/79/1992, 188 s.

Journalismin tutkimus ei — ainakaan sen tekstuaalisen käänteen jälkeen — ole ollut kovinkaan kiinnostunut yksittäisen toimittajan intentioista esimerkiksi jutun kirjoittamisen yhteydessä. Tekstiläh- töisessä tutkimuksessa toimittajat jäivät usein ”hyödyllisiksi idiooteiksi”, joiden teksteistä tutkijat voivat purkaa erilaisia luenta-asemia, sisäislukijoita ja -tekijöitä, ideologioita ja diskurssiasetelmiä. Toimittaja omine aikomuksineen katoaa liki- main jäljettömiin.

Tekijän haudalla riittää kuitenkin muu- tampia kaivelijoita. Pertti Hemánus kuuluu tähän joukkoon.

Hemánus tiivistää itse työnsä yhdeksi päätavoitteeksi löytää ne mahdollisuudet, joita yksittäisellä toimittaja-subjektilla omaa työtään koskevissa ratkaisuisa on.

Lehtijutun opissa -tutkimuksessa eritellään kolmen toimittajan tekemiä, reportaaseiksi tulkittuja juttuja sekä keskustellaan journalismista yleisemminkin.

Erittely on tehty kirjoituspöytätyönä tarkastellen Anu Seppälän (HS), Tapani Ruokasen (Suomen Kuvalehti) ja Juhani Melartin (US, Iltalehti) kirjoittamia juttuja. Kyseiset toimittajat ovat kaikki saaneet edesmenneen Lehtimiehet Yhtymän suuren lehtimiespalkinnon, jota Hemánus on ollut yhtenä palkintolautakuntaan kuuluneena jakamassa.

Tekstejä Hemánus kertoo lukeneensa erityisesti neljästä näkökulmasta. Hän tarkastelee juttujen näkökulmaa, aineiston hankintaa, aineiston jäsentämistä ja muodon antamista jutulle. Muodon anta-

misella hän tarkoittaa esimerkiksi eri kertojaratkaisujen käyttöä. Kertojatyyppejä erotellaan kolme — kaikkietävä kertoja, reporterikerjoja sekä toistajakertoja.

Myös tekstin ja kuvien suhdetta Hemánus sivuaa.

Metodologisesti lähiluku lainailee ektektisesti monista lähteistä — tavoitteena on lähinnä perusteltujen tulkintojen esittäminen. Ote on kautta linjan keskustele- va — Hemánus on muun muassa kirjannut keskustelut kirjoittajien kanssa lehti- journalismia muistuttaviksi haastattelui- ksi. Tutkija myös korostaa useaan ottee- seen työn alustavaa ja raportinomaista luonnetta.

Hemánus myöntää joutuneensa melkoi- siin ongelmiin juttuja eritellessään. Joh- topäätöksissään hän pitää perusongel- maa — miten toimittajat ovat juttujensa subjekteja — mutkikkaana muun muas- sa seuraavista syistä.

”Subjektin ja objektin, tekijän ja aiheen tai tekijän ja aineiston välinen ero ei käytännössä ole suinkaan ehdoton, ei välttämättä edes selvä, ja tämä pätee reportaaseihin todennäköisesti enemmän kuin uutisjournalismin.” (...) ”Reportaa- sin tekeminen on tietenkin intentionaalista tavoitteellista toimintaa mutta tämä ei tarkoita että toimittaja välttämättä sisäl- lyttäisi tekstiinsä tietoisesti kaikkia niitä merkityksiä, jotka joku toinen henkilö niistä löytää.”

”Reportaasin tekijän riippuvuus läh- teistä on sinänsä väistämätön mutta ei rajaton, taitavan toimittajan käsissä läh- teet alistuvat joissakin rajoissa myös var- sin taipuisaan käyttöön.” (s. 127-128)

Sitaattien perusteella näyttää siltä, että Hemánus olisi todella relativoinut kanto- jaan, häivyttänyt subjektin ja objektin vä- listä rajaa. Tämä olisi jo melkoinen yllätys hänen ajatteluaan tunteville — eikä todellista kääntymystä ole tapahtunutkaan. Peruslähtökohtana journalismin tarkas- telulle hän pitää yhä yhtäältä *todellisuut- ta*, jota kuvataan ja konstruoidaan ja toi- saalta *journalistia*, joka on vuorovaiku-

tuksessa tuon todellisuuden kanssa jut- tua tehdessään. Näin saadaan suhteelli- sessa mielessä todenmukaista, jopa ob- jektiiivista tietoa maailmasta.

Tämän ajatuksen puolustaminen on yksi tutkimuksen peruslähtökohdista. Sama ajattelu leimaa myös Hemánuk- sen tapaa lukea ja tulkita aineistoaan. Johtopäätöksinä hän ei esitä kovin yksiselitteisiä ”tuloksia” mutta profiloi sen- tään kolmea kirjoittajaa seuraavaan ta- paan:

”Anu Seppälä löytää näennäisesti pie- neenkin aiheeseen tuoreen näkökul- man: aiheen ei tarvitse ”olla” kiinnostava, hän tekee siitä kiinnostavan, sallimatta kuitenkaan tehtävän väkivaltaa tosiasi- oille. Erityisesti hänen journalistisena kunnianhimonaan on osoittaa ”tavallisen ihmisen” elämässä piilevä rikkaus.” (...)

”Tapani Ruokanen käy maailman krii- sipesäkkeissä ja kirjoittaa ihmiskunnan suurista ongelmista, ei tosin pelkästään niistä. Pyrkimys todenmukaisuuteen ja objektiivisuuteen siinä suhteellisessa mielessä missä ne ovat mahdollisia kuu- luvat tiedostettuina hänen toimittajaku- vaansa.” (...)

”Juhani Melart ilmentää jutuissaan huippu- ja yleisemmin kilpaurheilun mas- kuliinista maailmaa ja urheilusankaruu- den arvoa olemassa olevaa todellisuutta ja tosiasioita aktiivisen heijastuksen hen- gessä myötäillen. Kuitenkaan hän ei suh- taudu huippu-urheiluun täysin kriittiköt- mästi.” (...) (s. 130-131)

Hemánus katsoo aineiston osoittavan, että jokainen toimittaja on — ainakin jos- sakin määrin — työssään realisti.

Tutkimuksen tuloksiin on kai luettava myös se, että kirjoittajat eivät kritikoineet tutkijan tulkintoja, vaan keskustelujen kerrotaan sujuneen leppoisan yhteisym- märryksen merkeissä.

Kaiken kaikkiaan *Lehtijutun opissa* he- rättää huomattavan paljon kysymyksiä — ja niin on kai ollut tarkoituskin. Keskus- telua käydään jo kirjan liitteessä tekijän ja lehtori Merja Hurrin välillä. Ongelmaksi

osoitautuu muun muassa, miten reportaasi tulisi oikeastaan määritellä? Hemánus ei esitä omaa määritelmäänsä mutta esittelee norjalaisen Jo Bech-Karlsenin ja ruotsalaisen Lars Hulténin näkemyksiä reportaasista todeten kuitenkin, että kovin koherenttia teoriaa ei ole toistaiseksi esitetty.

Herää kysymys, onko reportaasin määreiden (esim. toimittajan mukanaolo, henkilökohtaisuus jne.) avulla ylipäänsä mahdollista yrittää määritellä reportaasia "lopullisesti"? Kannattaisiko pikemminkin tutkia reportaasin funktioita suhteessa muihin journalistisiin tekstikäytäntöihin?

Entä miten voidaan varmistaa journalistisen sisällön ja ulkopuolisen todellisuuden vastaavuus, seikka jota me toimittajat Hemánuksen mukaan jatkuvasti ajattelemme?

Kuinka hyvin tämä todennettavissa olevia faktoja ja järkeä korostava näkökulma sitten sopii reportaaseihin, jotka usein pyrkivät vaikuttamaan myös lukijoitten tunteisiin? Hemánuksen käyttämä metodi eliminoi yhden erittäin tärkeän reportaasin ominaisuuden — tekstin lukijalleen tuottaman mielihyvän. Miten tutkittaisiin reportaasia viihteenä?

Mielestäni toimittajien tyytyväisyys Hemánuksen lähiluvun tuloksiin ei ole ihme — niin myötäsukaisesti ja ymmärtäen hän tekstejä lukee. Toisaalta kritiikin vähyyden voi nähdä myös niin, että Hemánuksen tulkinnat ja journalismikäsitys vastaavat vartuneemman journalistisukupolven itseymmärrystä laajemminkin. Tämän käsityksen mukaan toimittajia tarvitaan erottamaan olennaiset asiat epäolennaisista, puolustamaan tavallista ihmistä, kertomaan totuus maailman tapahtumista jotta kansalaiset voisivat muodostaa mielipiteensä ja kansalaisyhteiskunta voisi toimia.

Herääkin kysymys, toimiiko journalisti tällaisena keskustelufoorumina?

Sarkastisesti voisi väittää, että journalismin yhteiskunnallista vastuuta tapaa korostaa päivittäisestä uutistyöstä vapautettu journalistinen eliitti (johon voi

laskea mukaan myös journalismin tutkijat). Kun kuulen puhetta "journalismista" jotenkin monoliittisena yhteiskunnallisena toimijana ajattelen deadline uhkaamaa ja toimitussihteerin pelossa paahtavaa uutistoimittajaa. Journalismin yhteiskunnallista merkitystä korostavan periaatteen ja varsinaisen hiilikaivoksen välillä on huomattava ero.

Lehtijutun opissa ei kerro kolmen tutkimuskohteena olevan toimittajan työtaivoista kovinkaan yksityiskohtaisesti, mikä on sääli. Toki kirjasta voi koettaa löytää vihjeitä reportaasin kirjoittamiseen, mutta mikään johdonmukainen opas se ei ole.

Yksi tärkeimmistä kirjasta vedettävistä johtopäätöksistä on se, ettei taitavinkaan kirjoittaja ole täysin selvillä tekstinsä tuottamista monista merkityksistä. Tapani Ruokasen sanoin: "Parhaat keinot, ne jotka tutkija jälkikäteen ehkä nostaa esiin, eivät kenties ole lainkaan harkitusti jostakin journalististen keinojen varastosta valittuja." (s. 88). Siis toimittajien haastattelujen avulla ei tekstin ominaisuuksia voida lopullisesti paljastaa. Näin monille tekstuaalisille, kielen "syvien" rakenteiden selvittämiseen pyrkiville metodeille jää oma tehtävänsä.

Silti jo pelkästään journalistikoulutuksen tarpeisiin tarvitaan journalistisen työprosessin tutkimista — varsinkin kun ala on kokemassa rajua muutosta. Tutkimuskohteena toimittaja on siis syytä kaivaa esiin ja jättää henkiin, vaikka haju joskus paha olisikin.

Esa Sirkkunen

Vilistävät kuvat

ALANEN, Antti & POHJOLA, Ilppo. Sähköiset unet. Musiikkivideot — miten taiteesta tuli pop. Helsinki, VAPK-Kustannus 1992. 352 s.

Musiikkivideoiden tekijä Toni Basil huomauttaa teoksessa, että "vaikka yleensä videoitain pidetään pelkkänä hauskanpilona, ja sitähän ne kyllä pohjimmiltaan ovatkin, pidän niitä myös taideteoksina. Ne sattuvat täyttämään myös promootiotehtävän." Basiliin lausunnosta ilmenee, että musiikkivideoilla on ainakin viih-teellisiä, taiteellisia ja kaupallisia päämääriä. Teoksen tekstisuudesta vastaava Antti Alanen on kiinnostunut lähinnä musiikkivideoiden taiteellis-esteettisestä puolesta. Kaupalliset motiivit mainitaan ohimennen ja viihdeaspekti tulee ilmi ehkä epäsuorasti kirjoittajan suorastaan fanimaisesta eläytymisestä kohteeseensa.

Valtaisa musiikkivideotuotanto olisi tuskin mahdollista ilman *Music Televisionia* (MTV). Yhdysvalloissa vuonna 1981 perustettu ja sittemmin muihinkin maanosiin levinnyt MTV oli Alasen mielestä "rohkea kokeilu", koska "totunnaisen ohjelmarakenteen tilalle tuli satojen lyhyiden katkelmien ja välähdysten mosaiikki." Toisaalta Yhdysvalloissa ja muuallakin yleisö oli tottunut radioiden ohjelmavirtatyypiseen antiin. Puuttui vain kuvien ja musiikin yhteenliittäminen. Kuten Alanenkin toteaa, 1970-luvulla havaittiin eräiden yksittäisten musiikkivideokokeilujen ansiosta, että televisiossa esitetty video vauhditti kummasti levymyyntiä. MTV:lle oli tilaus.

MTV:lle luotiin alusta alkaen menevä ilme ja "piiskaavalla vauhdilla etenevä kuvalaava, jossa esiintyi kaikki kuvailmaisun muodot kattava viittausten verkko", oli perusteellisen suunnittelun tulos MTV:n tunnuksineen, visuaalisine välik-